

بررسی وضعیت تکلیف شب در مدارس ابتدائی

شهر تهران

معرفی مقاله

نویسنده: دکتر زهرا بازرگان

مقاله حاضر خلاصه‌ای از پژوهش وسیعی است که از سال ۱۳۷۱ الی ۷۳ به منظور بررسی وضعیت تکلیف شب دانش آموزان مدارس ابتدایی و تشخیص نارساییها و کمبودهای این وظیفه آموزشی، در شهر تهران اجرا گشته است.

در این تحقیق نظرات دانش آموزان دوره ابتدایی، اولیاء و معلمان در مورد ابعاد مختلف تکلیف شب، مانند حجم، نوع تکالیفی که به دانش آموزان داده می‌شود، شرایط انجام تکالیف در منزل، برخورد معلم با تکالیف انجام شده یا نشده، اثرات مثبت و منفی تکلیف شب و نیز پیشنهادات گروههای ذینفع، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

تکلیف شب در این پژوهش به عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی آموزش و پرورش و نمایانگر برخی از نارساییهای نظام آموزش ابتدایی، مورد توجه قرار گرفته است و پیشنهاداتی در مورد بازنگری جنبه‌های مختلف نظام در جهت تخفیف برخی از مشکلات ارائه شده است.

این تحقیق توسط گروهی از اعضاء هیأت علمی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران انجام گرفته است. مجری طرح، خانم دکتر زهرا بازرگان، همکاران اصلی خانمها دکتر پریچهر به کیش، ناهید صادقی، آقای دکتر کمال درانی و ناظر طرح، خانم دکتر زهره سرمد می‌باشند، و از اینکه این تحقیق به صورت مقاله در

اختیار فصلنامه تعلیم و تربیت قرار داده شده است از همه آنان بویژه خانم دکتر زهرا بازرگان تشکر می شود.

فصلنامه،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

تکلیف شب^۱ از وظایفی است که از زمان تأسیس مدارس همگانی، عمدتاً به منظور تکمیل آموزش مدرسه و گاه به عنوان وسیله‌ای در دستیابی به اهداف دیگر آموزش و پرورش مانند عادت به کار مستقل، رشد مسؤلیت، عادت به مطالعه و ... برای دانش‌آموزان در اکثر کشورها معمول بوده است.

امروزه با توجه به تحولات وسیع جوامع، با پیدایش نظریه‌های تربیتی و وجود رسانه‌های متنوعی که اوقات فراغت دانش‌آموزان را به خود اختصاص می‌دهد، ضرورت تکلیف شب در بسیاری از کشورها مورد سؤال قرار گرفته و راههای دیگری برای پرکردن ساعات فراغت کودکان و نوجوانان در خانه تدبیر می‌گردد. در این قبیل کشورها تکلیف شب لاقلاً در سطح ابتدایی یا به کلی حذف شده و یا اگر تکالیفی برای دانش‌آموزان تعیین می‌شود، اکثراً اختیاری یا تداوم فعالیتی است که در کلاس شروع شده و علاقه و انگیزه ادامه آن در آنان ایجاد شده است. (۱)

در بعضی دیگر از جوامع، منجمله در ایران، تکلیف شب هنوز جایگاه سستی و ارزشی خود را حفظ نموده است و از آنجا که گروههای مختلفی درگیر آن می‌باشند، این مسأله هنوز به عنوان یک موضوع روز مطرح بوده و طیف وسیعی از افکار و عقاید مختلف و گاه متضادی را دربر می‌گیرد.

گروههای ذینفع در مسأله تکلیف شب را می‌توان به شرح زیر مشخص نمود:

۱ - اولیاء دانش‌آموزان. در نظام آموزشی ایران که مشارکت اولیاء غالباً به جز در زمینه امور مالی در مدارس معمول نیست، بسیاری از اولیاء عقیده دارند که تکلیف شب مهمترین وسیله ارتباط آنان با مدرسه است. اولیاء با نظارت بر تکلیف شب ضمن آگاه شدن از برنامه‌های مدرسه، متوجه می‌شوند که فرزندان آنان تا چه حد مطالب را آموخته و چه کمبودهایی دارند.

اولیاء دانش‌آموزان بسته به اینکه به کدام طبقه اجتماعی تعلق داشته باشند، عقاید متفاوتی در مورد این مسأله دارند.

۲ - معلمان. معلمان اکثراً از مدافعان اصلی تکلیف شب می‌باشند. از نظر معلمان مهمترین ویژگی یک دانش‌آموز ایده‌آل این است که به موقع و به طور مرتب تکالیف درسی خود را انجام دهد. معلمان عقیده دارند که تکلیف شب به تثبیت یادگیری کمک می‌کند و مانع از این می‌شود که شاگردان در بازگشت به خانه وظایف تحصیلی خود را فراموش کنند.

از آنجا که اکثر درگیرها و مشکلات بین معلمان و شاگردان در اثر عدم انجام یا ناکامل بودن تکالیف ایجاد می‌شود، تکلیف شب عامل مؤثری در کیفیت ارتباطات معلم و شاگرد محسوب می‌گردد.

۳- دانش آموزان. دانش آموزان که گروه اصلی ذینفع در این مسأله‌اند، در مورد تکلیف شب حرف‌های فراوانی برای گفتن دارند و در میان آنان نیز عقاید متفاوت و متضادی در مورد این وظیفه آموزشی وجود دارد. بعضی از کودکان و نوجوانان تکلیف شب را دوست دارند و بعضیها هم از آن رویگردانند. دانش آموزان بیشماری نیز وجود دارند که شاید مخالفتی با انجام تکلیف شب نداشته باشند اما به علت شرایط فردی، خانوادگی یا کمبودهای آموزشی، نمی‌توانند آنرا انجام دهند.

در ایران با توجه به وضعیت و شرایط خاص آموزش و پرورش، مدارس چندنوبته، کلاسهای پرتراکم، معلمانی که علی‌رغم حسن نیت هنوز برخی فاقد صلاحیتهای حرفه‌ای لازم برای تدریس می‌باشند، مسأله تکلیف شب بُعد خاصی به خود می‌گیرد و به آسانی نمی‌توان تحت تأثیر این امر که در برخی از کشورها به دلایلی کنار گذاشته شده‌است آنرا حذف نمود. برای تصمیم‌گیری در مورد حفظ یا حذف تکلیف شب و یا ایجاد دگرگونی در ماهیت آن، باید در مرحله اول اهدافی که در نظام آموزشی ما بر آن مترتب است مشخص گردد؛ سپس این امر مورد بررسی قرار گیرد که نظام آموزش ابتدایی تا چه حد در دستیابی به اهداف موردنظر موفق بوده‌است.

تحقیق حاضر در جستجوی پاسخی به سؤالات فوق، وضعیت تکلیف شب را در دوره ابتدایی در شهر تهران با طرح سؤالات زیر مورد بررسی قرار داده‌است:

- ۱- تکلیف شب دانش آموزان دوره ابتدایی از چه نوع و به چه میزان است؟
- ۲- دانش آموزان دوره ابتدایی تا چه حد از شرایط و امکانات لازم برای انجام تکالیف درسی خود در خانه برخوردارند؟
- ۳- برخورد معلمان با تکالیف انجام شده یا انجام نشده دانش آموزان چگونه است؟
- ۴- آیا تکلیف شب می‌تواند اثرات منفی نیز داشته باشد؟
- ۵- نظر کلی دانش آموزان، اولیاء و معلمان در مورد تکلیف شب چیست؟

مرحله و روش انجام کار

جامعه آماری، گروه نمونه تحقیق شامل ۱۵۷۹ نفر از دانش آموزان دختر و پسر دوره ابتدایی کلاسهای اول تا پنجم می‌باشند که از ۱۱ دبستان واقع در بیست منطقه آموزش و پرورش شهر تهران، به طور تصادفی انتخاب شدند. نمونه تحقیق همچنین شامل ۱۲۴۳ نفر از اولیاء همان دانش آموزان و ۵۰ نفر از معلمان آنان است.

برای گردآوری داده‌های مربوط به تحقیق از پرسشنامه و مصاحبه استفاده شد؛ بدین ترتیب که دانش آموزان کلاسهای اول تا سوم و اولیایی که از سطح سواد و معلومات کافی برخوردار نبودند، مورد مصاحبه قرار گرفتند. اطلاعات مربوط به دانش آموزان کلاسهای چهارم و پنجم و سایر اولیاء به وسیله پرسشنامه جمع‌آوری شد. داده‌های مربوط به معلمان

نیز از طریق مصاحبه انفرادی جمع آوری گردید؛ سپس تحلیل آماری داده‌ها با توجه به مقوله‌های پاسخ با استفاده از آزمون مربع کای، ضریب همبستگی کرامر و ضریب همبستگی کندال، انجام گرفت.

خلاصه نتایج تحقیق

میزان و نوع تکالیف دانش آموزان: بررسی نظرات دانش آموزان، اولیاء و معلمان در درجه اول نشان دهنده اهمیت است که مدرسه برای این وظیفه آموزشی قائل است. از کل گروه نمونه ۹۷/۴ درصد از دانش آموزان تکلیف شب دارند.

نظرات گروه‌های مورد مطالعه از طرفی نمایانگر تفاوت چشمگیر مقدار زمانی است که معلمان برای انجام تکالیف در نظر می‌گیرند و وقتی که دانش آموزان عملاً صرف انجام آن می‌کنند. بدین ترتیب در حالی که حداقل یک سوم از دانش آموزان کلاسهای اول تا پنجم، زمانی را که صرف انجام تکالیف درسی خود می‌کنند سه تا چهار ساعت ذکر کرده‌اند، (این امر مورد تأیید ۲۵/۴ درصد از اولیاء نیز می‌باشد)، اکثر معلمان اظهار داشته‌اند که انجام تکالیفی که آنان تعیین می‌کنند بیش از یک تا دو ساعت وقت دانش آموزان را به خود اختصاص نمی‌دهد. (جدول ۱)

جدول ۱ - میانگین و واریانس زمان صرف شده برای انجام دادن تکلیف به گفته دانش آموزان، معلمان و اولیاء بر حسب کلاس

گروه	کلاس اول		دوم		سوم		چهارم		پنجم	
	میانگین	واریانس	میانگین	واریانس	میانگین	واریانس	میانگین	واریانس	میانگین	واریانس
دانش آموز	۱/۶	۱/۸	۱/۸	۰/۹۵	۲/۲	۱/۱	۲/۶	۱/۶	۲/۹	۱/۵
معلم	۱	۰/۲۸	۱/۱	۰/۲۷	۱/۹	۱/۱	۲/۱	۱/۳	۱/۳	۰/۸۸
ولی	۲/۵	۱/۴	۲/۹	۱/۲	۴/۷	۸/۸	۲/۸	۱/۴	۲/۸	۱/۴

از طرفی نتایج ثبت شده نشان می‌دهد که بین متغیرهایی مانند زمان حضور در مدرسه، پیشرفت تحصیلی، طبقه اجتماعی دانش آموز و مقدار تکالیفی که انجام می‌دهد، رابطه معنی داری وجود دارد. بدین معنی که دانش آموزان ثابت نوبت صبح یا بعد از ظهر نسبت به دانش آموزان چرخشی، دانش آموزان با معدل هیجده به بالا نسبت به دانش آموزان با معدلهای پائین تر و دانش آموزان شمال شهر، نسبت به دانش آموزان جنوب شهر، عملکرد بهتری دارند.

در بررسی تأثیر متغیرهایی مانند میزان تحصیلات و شغل پدر و مادر بر عملکرد دانش آموز، نتایج تحقیق نشانگر اهمیت قابل توجه تحصیلات مادر در عملکرد دانش آموز است. بر اساس نتایج، عملکرد دانش آموزانی که مادران تحصیل کرده دارند به طور معنی داری بهتر از عملکرد دانش آموزانی است که از وجود مادران تحصیل کرده بی بهره اند (جدول ۲)

جدول ۲ - رابطه بین تحصیلات مادر، شغل مادر با عملکرد دانش آموز

شغل بودن یا نبودن مادر	شاغل			خانه دار			جمع
	تحصیلات راهنمایی و کمتر	تحصیلات متوسطه	تحصیلات دانشگاهی	تحصیلات راهنمایی و کمتر	تحصیلات متوسطه	تحصیلات دانشگاهی	
سطح سواد مادر							
برخورد دانش آموز با تکلیف							
تکالیف را ناقص انجام می دهد	۴	۱۲	۷	۶۹	۴۱	۱۶	۱۴۹
تکالیف را کامل انجام می دهد	۱۲	۳۹	۵۴	۴۳۷	۳۱۸	۱۲	۸۷۲
جمع	۱۶	۵۱	۶۱	۵۰۶	۳۵۹	۲۸	۱۰۲۱

$$X^2 = 28/45 \text{ (مربع کای)}$$

$$P < 0/001$$

$$df = 7 \text{ (درجه آزادی)}$$

میزان تکلیف: در مورد این امر که میزان تکالیف تعیین شده توسط معلمان تا چه حد با سطح تحصیلات، سابقه خدمت و منطقه آموزشی در ارتباط می باشد، نتایج تحقیق نشان می دهد که متغیرها، فوق متأسفانه تأثیر چندانی در میزان تکالیفی که برای دانش آموزان تعیین می شود، ندارند و اکثر معلمان علی رغم سابقه تحصیل یا حرفه خود تکالیفی بین سه تا چهار صفحه برای هر شب دانش آموزان تعیین می کنند و در کلیه مناطق آموزشی، سه تا چهار صفحه تکلیف بالاترین درصد را تشکیل می دهد.

تکالیف بیش از پنج صفحه در شب، اکثراً در مدارس شمال شهر، غرب و مرکز برای دانش آموزان کلاسهای مختلف تعیین می گردد.

نوع تکلیف: بررسی انواع تکالیف تعیین شده از طرف معلمان، نمودار این نکته است که مهمترین تکلیف دانش آموزان مشق و رونویسی است. پس از آن تکالیف حفظ کردنی، حل مسأله و پاسخ به تمرینات کتاب ذکر شده است. تعیین جریمه به عنوان تکلیف شب در مرحله پنجم قرار دارد. انجام کارهای ابتکاری مانند نقاشی، کاردستی، آماده شدن برای درس جدید در مرحله پایینی قرار گرفته است (جدول ۳)

جدول ۳- نوع معمول تکالیف دانش آموزان بر حسب کلاس

کلاس پاسخ	۱		۲		۳		۴		۵		جمع	
	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه
مشق و رونویسی	۲۳۲	۱	۲۹۸	۱	۲۹۸	۱	۳۰۸	۱	۲۹۰	۱	۱۴۱۶	۱
پاسخ به تمرین	۳۹	۵	۱۸۹	۳	۱۶۳	۴	۱۸۰	۵	۱۷۶	۴	۷۴۷	۴
حل مسأله	۱۱۰	۲	۱۰۷	۴	۲۵۰	۲	۲۸۸	۳	۲۵۱	۳	۱۰۰۶	۳
حفظ کردنی	۳۰	۷	۲۱۳	۲	۲۲۹	۳	۲۹۱	۲	۲۷۰	۲	۱۰۳۳	۲
آماده کردن درس جدید	۴۰	۳	۷۴	۶	۳۰	۵	۲۵	۴	۱۲	۵	۱۸۱	۸
انشاء	۱۵	۸	۴۶	۷	۸۲	۶	۱۲۷	۶	۵۰	۶	۳۲۰	۷
نقاشی و کاردستی	۴۱	۴	۷۲	۵	۱۰۷	۷	۲۱۲	۷	۱۷۵	۸	۶۰۷	۵
سایر موارد	۳۸	۶	۱۶	۸	۲۰	۸	۹	۸	۲۳	۷	۴۰۶	۶

محاسبات آماری:

W=۰/۷۸ ضریب همبستگی کندال

$$X^2 = 27/3$$

$$P < .001$$

$$df = 7$$

به طور کلی بررسی نظرات دانش آموزان، اولیاء و معلمان در مورد میزان و نوع تکالیف، بر وجود تکالیفی پر حجم، یکسان و یکنواخت برای همه پایه‌ها و همه مناطق آموزشی دلالت دارد؛ یعنی تکالیفی که بر اساس نتایج بسیاری از تحقیقات انجام شده، دانش آموزان برجسته را کسل و دانش آموزان ضعیف را بی‌اعتنا و بی‌علاقه به انجام تکلیف می‌نماید. حجم سنگین تکالیف درسی در بسیاری از مواقع به خصوص در زمانی که دانش آموز مطالب درسی را در کلاس فرا نگرفته و به تنهایی نمی‌تواند از عهده انجام آن برآید، حس خودکارآمدی وی را تضعیف کرده، به خستگی و دلزدگی از درس و مدرسه و به از دست دادن اعتماد به نفس و در مواردی به ایجاد افسردگی در دانش آموز منتهی می‌گردد. (۲)

شرایط انجام تکالیف

شرایط انجام تکالیف درسی در خانه را می‌توان از یک طرف به شرایط فیزیکی یا مادی یعنی محل انجام تکلیف، داشتن ابزار و لوازم ضروری برای انجام آن، چگونگی وضعیت محل از نظر وجود سروصدا و سایر عوامل محل انجام تکلیف و از طرف دیگر به شرایط غیرمادی یا به عبارت دیگر به نگرش و توجه اولیاء در مورد وضعیت تحصیلی فرزندان خود و میزان نظارت و راهنمایی آنان محدود نمود.

بر اساس نظرات اکثر دانش‌آموزان و اولیاء آنان، کودکان ظاهراً مشکلی از نظر داشتن ابزار و لوازم مورد نیاز برای انجام تکلیف ندارند اما مسأله بسیاری از آنان در عدم برخورداری از محل مناسب، آرامش کافی و به خصوص دریافت راهنمایی لازم برای انجام آن است.

برخورداری از اطاق اختصاصی برای انجام تکلیف در مورد تعدادی از کودکان صدق می‌کند (۵۴/۸ درصد به گفته دانش‌آموزان و ۴۱ درصد به گفته اولیاء)، در حالی که ۳۸/۸ درصد از دانش‌آموزان تکالیف خود را در اطاق مشترک با سایر افراد خانواده و در شرایطی انجام می‌دهند که صدای تلویزیون و رفت و آمد افراد خانواده می‌تواند مانع تمرکز و توجه آنان بر تکالیف باشد. از آن دشوارتر وضعیت ۱۲ درصد از دانش‌آموزان فوق در مناطق غیرمرغه است که تکالیف خود را در تنها اطاق خانه و در کنار اعضاء غالباً پرجمعیت خانواده و سروصدا و اشتغالات متنوع آنان انجام می‌دهند.

مشکلات مربوط به انجام تکالیف برای بسیاری از دانش‌آموزان تنها به محل و ابزار لازم برای انجام آن ختم نمی‌شود؛ زیرا بر اساس گفته اولیاء حدود ۸ درصد از کودکان به خصوص در مناطق پایین شهر مسئولیتهایی در اداره خانه و نگهداری از خواهران و برادران کوچکتر از خود را برعهده دارند و حتی گاه در انجام خدماتی در خارج از خانه نیز برای کمک به اقتصاد خانواده، مشارکت می‌نمایند. این امر مسلماً انجام تکالیف منظم و صحیح و مورد انتظار معلمان را به وقفه می‌اندازد.

با توجه به نیاز عمیق دانش‌آموزان به کمک و راهنمایی بزرگسالان در انجام تکالیف که توسط اکثر آنان ابراز شده است، نتایج نشان می‌دهد که درگیری برخی از اولیاء بخصوص در بعضی از مناطق، در امر انجام تکالیف فرزندان خود به حدی است که علاوه بر پرسش از کودکان و رفع اشکالات درسی آنان، به علت سنگینی تکالیف و حجم زیاد آن، گاه حتی بخشی از تکالیف فرزندان خود را نیز انجام می‌دهند. در مناطق غیرمرغه، بسیاری از اولیاء فاقد سواد، فراغت کافی و آگاهی از روشهای مناسب تربیتی در نظارت و ایجاد انگیزه برای انجام تکلیف شب می‌باشند. در نتیجه دانش‌آموزانی که از راهنمایی و کمک اولیاء خود برخوردار نمی‌گردند عواقب آنرا نیز به نحوی می‌پردازند: در مدرسه، سرزنش، تحقیر، تنبیه و در نهایت افت تحصیلی نصیب دانش‌آموزانی می‌شود که از نظارت و راهنمایی

بزرگسالی دلسوز و با صلاحیت در کنار خود محرومند.

برخورد معلمان با تکالیف دانش آموزان

در مورد برخورد معلمان با تکلیف شب، بررسی نظرات ۷۱/۵ درصد از دانش آموزان نشان می‌دهد که اکثر معلمان علی‌رغم تفاوت‌های فردی یا گروهی دانش آموزان، برای همه تکالیف یکسان تعیین می‌کنند. از طرفی معلمان محدودی که بر اساس گفته ۲۶ درصد از دانش آموزان در تعیین تکالیف تفاوت قائل می‌شوند، برای دانش آموزان ضعیف تکالیف بیشتر و برای دانش آموزانی که نمراتی بالاتر از هیجده کسب می‌کنند، تکالیف کمتری تعیین می‌نمایند و حتی گاه دانش آموز ممتاز را از انجام برخی از تکالیف معاف می‌دارند. این نوع تدابیر در عین حسن نیت می‌تواند سؤال‌برانگیز باشد، زیرا دانش آموزی که از عهده انجام تکالیف معمولی خود بر نمی‌آید، چگونه خواهد توانست از عهده تکالیف سنگین‌تر بر آید؟ نظر دانش آموزان و معلمان در مورد واکنش معلم در مقابل تکالیف دانش آموزان، در بعضی موارد مشابهت دارد. برخورد اکثر معلمان با تکالیف انجام شده، امضای تکالیف، تذکر دادن اشتباهات و خط زدن ذکر شده است. در مرحله بعد خط زدن تکالیف توسط یکی از دانش آموزان، پای تخته بردن، نمره دادن و تشویق تکالیف خوب قرار دارد.

در مورد برخورد معلمان با دانش آموزانی که تکالیف خود را گاه یا اغلب انجام نمی‌دهند، نظرات دانش آموزان به فراوانی بیشتری از رفتار خشونت آمیز در مدرسه، مانند سرزنش، اخراج از کلاس، فرستادن به دفتر و به خصوص به تنبیه بدنی در مقابل عدم انجام تکالیف (در صورت تکرار) اشاره دارد. (۳۳ درصد از دانش آموزان در مقابل ۱۲ درصد از معلمان). این واقعیت تکلیف شب را به عنوان عاملی در ایجاد جو خشونت و ناآرامی در کلاس و مدرسه معرفی می‌نماید؛ زیرا در بسیاری از مواقع، معاون و مدیر مدرسه نیز الزاماً درگیر مسایل مربوط به تکلیف شب می‌شوند.

آثار منفی تکلیف شب:

در مورد اثرات منفی تکلیف شب می‌توان محروم ماندن دانش آموزان از فعالیتهایی را نام برد که تکلیف شب مانع انجام آن می‌گردد. بر اساس گفته دانش آموزان، مطالعه کتب غیردرسی، ورزش، گردش و تفریح و تماشای تلویزیون از فعالیتهایی است که آنان علاقمند به انجام آن می‌باشند اما به خاطر حجم تکالیف خود نمی‌توانند به آن بپردازند. از طرفی بسیاری از دانش آموزان به گفته خود در تعجیل برای تمام کردن تکالیفی که غالباً با عیاق و تواناییهای آنان مطابقت ندارد، دست به اعمالی می‌زنند که از نظر اخلاقی به عنوان عوارض نامطلوب تکلیف شب تلقی می‌گردد: رج زدن، کپی کردن از روی تکالیف سایر شاگردان، مشقهای قبلی خود را به عنوان مشق جدید نشان دادن و آوردن بهانه‌هایی

غیرواقعی، مانند "دقترمان را جا گذاشتیم"، "مادرم نگذاشت بنویسم"، "مریض بودیم"، "پدر بزرگمان فوت کرد" و ... از آن جمله می باشد.

در این صورت تکلیف شب می تواند در صورت عدم تناسب با شرایط کودکان، به عنوان وسیله ای برای تشویق به دروغگویی، تقلب و سایر رفتارهای نامطلوب درآید. در اینجا ذکر این نکته لازم است که ۶۹ درصد از اولیاء اظهار داشته اند که فرزندانشان تکالیف خود را به صورت اجباری و با اکراه انجام می دهند (جدول ۴)

جدول ۴ - نحوه برخورد دانش آموز با تکلیف شب از نظر اولیاء بر حسب کلاس

کلاس	۱		۲		۳		۴		۵		جمع	
	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد
با اکراه انجام می دهد	۶۰	۲۵/۱	۶۰	۲۴/۴	۵۳	۲۱/۲	۵۳	۲۰/۵	۶۳	۲۵/۱	۲۸۹	۲۳/۲
به صورت اجباری انجام می دهد	۱۰۴	۴۷/۶	۱۱۷	۴۷/۶	۱۱۷	۴۶/۸	۱۲۶	۴۸/۸	۱۱۱	۴۴/۲	۵۷۵	۴۶/۲
با علاقه انجام می دهد	۷۵	۳۱/۳	۶۷	۲۷/۲	۷۴	۲۹/۶	۷۶	۲۹/۵	۷۲	۲۸/۷	۳۶۴	۲۹/۳
بدون پاسخ	-	-	۲	۰/۸	۶	۲/۴	۳	۱/۲	۵	۲	۱۶	۱/۳
جمع	۲۳۹		۲۴۶		۲۵۰		۲۵۸		۲۵۱		۱۲۴۴	۱۰۰

محاسبات آماری: $\chi^2 = ۵۶/۳$ حداقل فراوانی مورد انتظار

$$\chi^2 = ۳/۹$$

$$P > ۰/۱$$

$$\text{ضریب C کرامر} = ۰/۰۴$$

$$df = ۸$$

وجود تکلیف شب به عنوان عامل اجبار ممکن است به طرز فکر و نگرش شاگرد به مدرسه و یادگیری نیز تعمیم پیدا کند و دانش آموز را نسبت به یادگیری خود بی میل و بدبین نماید.

تحلیل نظریات گروه های ذینفع، تکلیف شب را همچنین به عنوان عاملی در ایجاد جوّ خشونت در خانه و مدرسه معرفی می نماید. در بحث مربوط به برخورد معلمان با دانش آموزانی که در انجام تکالیف خود ناموفقند، عدم پذیرش و واکنش نسنجیده برخی از معلمان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نظرات دانش آموزان همچنین نشان می دهد که در

بعضی از خانواده‌ها (۲۹ درصد) واکنش اولیاء در مقابل اکراه کودکان در انجام تکالیف و بهانه‌های آنان برای شانه خالی کردن از مسؤولیت فوق، اعمال روش‌های تربیتی نامطلوب مانند تحقیر، سرزنش، دعوا و احیاناً تنبیه بدنی است. بدین ترتیب، حساسیت خانواده در مورد تکلیف شب، غالباً به ایجاد درگیری در خانواده بین دانش آموز و اولیاء، اولیاء با هم یا بین برادران و خواهران می‌انجامد که این درگیریها می‌تواند محیط آرام خانوادگی را مسموم نماید.

از میان سایر آثار منفی تکلیف شب می‌توان به اثر این وظیفه آموزشی در تشدید نابرابریهای اجتماعی سخن گفت. همانگونه که از طریق بررسی شرایط انجام تکالیف دیدیم، فرزندان خانواده‌های محروم که بدو در ورود به مدرسه دچار کمبودهای فرهنگی می‌باشند، در دوران تحصیل نیز به خاطر محروم بودن از نظارت و مراقبت اولیاء در امر تحصیل، فاصله آنان با سایر شاگردان بیشتر می‌شود و بدین ترتیب مدرسه در تلاش برای برقراری تساوی اجتماعی ناموفق می‌ماند.

نظرسنجی دانش آموزان، اولیاء و معلمان در مورد تکلیف شب:

بررسی نظرات در مورد ضرورت و اهمیت تکلیف شب و اثر آن بر پیشرفت تحصیلی و در زمینه مقدار مناسب آن نشان می‌دهد که بین نگرش دانش آموزان، اولیاء و معلمان در مورد این فعالیت آموزشی شباهتهایی وجود دارد. بدین معنا که اکثر دانش آموزان تحت تأثیر ارزشهای مدرسه نه تنها برای تکلیف شب اهمیت قائلند بلکه با همانندسازی و تقلید از معلمان خود اظهار داشته‌اند که اگر آنان هم معلم بودند همان نوع تکلیف اما میزان کمتری را تعیین می‌کردند.

دانش آموزان با اینکه طیف وسیعی از عقاید و نظرات گوناگون را تشکیل می‌دهند و هر دسته دلایل خاص خود را در توجیه تکلیف شب دارند؛ اما اکثراً تمایل دارند که تکالیف خود را در مدرسه یا در خانه با نظارت معلمان و اولیاء خود انجام دهند (جدول ۵)

۳۰ درصد از دانش آموزان تقاضای تکلیف کمتری را دارند و ۱۳/۸ درصد طالب

تکالیفی در حد متوسط نه کم و نه زیاد می‌باشند (جدول ۶)

اکثر دانش آموزان تکالیف نوشتنی، یادگرفتنی و حل مسأله را به عنوان تکالیف مورد علاقه خود ذکر کرده‌اند که بر این امر اولیاء و معلمان نیز صحه می‌گذارند. شباهت نظرات اولیاء دانش آموزان و معلمان در این زمینه می‌تواند ناشی از عدم تنوع تکالیف و ناآشنایی کودکان با تکالیفی باشد که می‌توان در دوره ابتدایی برای آنان تعیین نمود. شاید اگر معلمان تکالیفی که خلاقیت و تخیل و قدرت تحلیل کودکان را به کار می‌گرفت معین می‌کردند، آنگاه نظرات دانش آموزان چیز دیگری می‌بود.

با اینکه بسیاری از دانش آموزان و معلمان به تمایل شاگردان در انجام کارهای دستی و

جدول ۵ - دانش آموزان کلاسهای مختلف چه محلی را برای انجام تکلیف ترجیح می دهند و تا چه حد به راهنمایی نیاز دارند

کلاس پاسخ	۱		۲		۳		۴		۵		جمع	
	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه	N	رتبه
درخانه بدون راهنمایی	۸۷	۲	۶۸	۴	۷۶	۳	۹۰	۳	۷۵	۳	۳۹۶	۳
درخانه با راهنمایی	۱۰۹	۱	۱۱۰	۲	۱۴۶	۱	۱۵۹	۲	۱۵۰	۲	۶۹۴	۱
در مدرسه بدون راهنمایی	۵۰	۴	۷۳	۳	۵۷	۴	۵۰	۴	۴۰	۴	۲۷۰	۴
در مدرسه با راهنمایی	۷۵	۳	۱۲۷	۱	۱۱۵	۲	۱۸۵	۱	۱۸۴	۱	۶۸۶	۲
بدون پاسخ	۱۲	-	۱	-	۸	-	۳	-	۷	-	۳۱	-

$W = 0.71$

محاسبات آماری

$\chi^2 = 10.68$

$P < 0.05$

$df = 3$

جدول ۶ - نظر کلی دانش آموزان نسبت به تکلیف شب بر حسب کلاس

کلاس پاسخ	۱		۲		۳		۴		۵		جمع	
	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد
کمتر تکلیف بدهید	۴۵	۱۵/۵	۷۰	۲۲/۸	۹۱	۲۸/۳	۱۴۱	۴۳/-	۱۳۳	۰/۱	۴۸۰	۳۰/۴
در حد متوسط تکلیف بدهید	۲۴	۲۶/۸	۴۵	۱۴/۷	۷۶	۲۳/۷	۲۰	۶/۱	۵۳	۱۶/-	۲۱۸	۱۳/۸
زیادتر تکلیف بدهید	۷۸	۸/۲	۸۰	۲۶/۱	۶۴	۱۹/۹	۲۳	۷/-	۲۰	۶/-	۲۶۵	۱۶/۸
در منزل تکلیف ندهید	۳	۱/-	۱	۰/۳	۲	۰/۶	۱۲	۳/۶	۹	۲/۷	۲۷	۱/۷
بدون پاسخ	۱۴۱	۴۸/۵	۱۱۱	۳۶/۲	۸۸	۲۷/۴	۱۳۲	۴۰/۲	۱۱۷	۳۵/۲	۵۸۹	۳۷/۳
جمع	۲۹۱		۳۰۷		۳۲۱		۳۲۸		۳۳۲		۱۵۷۹	

$\chi^2 = 4/1$ = حداقل فراوانی مورد انتظار

محاسبات آماری:

$\chi^2 = 187/13$

$P < 0.001$

$\alpha = 0.05$ ضریب C کرامر

$df = 12$

تکالیف عملی اشاره کرده‌اند اما بررسی نظرات نشان می‌دهد که معمولاً تعیین تکالیف عملی بسیار نادر است.

دانش‌آموزان به طور کلی انجام تکالیف برای درس فارسی و ریاضی را ترجیح می‌دهند. درس تاریخ به خصوص برای کلاسهای چهارم و پنجم از جاذبه خاصی برخوردار است در عوض درس جغرافی از نظر دانش‌آموزان دوکلاس فوق به عنوان نامطلوب‌ترین درس ذکر شده‌است. به همین ترتیب درس انشاء به‌عنوان نامطلوب‌ترین درس بالاترین فراوانی را بین کلاسهای سوم - چهارم و پنجم دارد که این امر لزوم انجام پژوهشهایی را در مورد محتوای دو درس فوق و روشهای تدریس آن ایجاب می‌نماید.

در مورد نظر کلی اولیاء، نتایج نشان می‌دهد که اکثریت قریب به اتفاق آنان (۷۳ درصد) انجام تکلیف شب را تا حدودی برای دوره ابتدایی لازم می‌دانند اما این گروه به طور مشروط با انجام تکلیف شب موافقت دارند. اولیاء اکثراً تکالیفی را ترجیح می‌دهند که هدفدار و متنوع باشد، با توجه به تفاوت‌های فردی تعیین شده و به خصوص مقدار آن زیاد نباشد. ۳۱/۲ درصد از اولیاء زمان مناسب برای انجام تکلیف شب را یک تا دو ساعت و ۳۴/۷ درصد دو تا سه ساعت ذکر کرده‌اند.

معلم‌ان اکثراً ضمن تأکید بر اهمیت تکلیف شب اظهار داشته‌اند که با حجم زیاد تکالیف و با رونویسی از دروس مختلف و تکالیف تکراری مخالفند در حالی که بررسی نوع و میزان تکالیف دانش‌آموزان نشان می‌دهد که معلم‌ان عملاً برخلاف تمایل خود اقدام می‌نمایند (جدول ۷)

جدول ۷ - ضرورت تکلیف شب از نظر معلمها بر حسب کلاس

کلاس پاسخ	۱	۲	۳	۴	۵	جمع
	N درصد	N درصد	N درصد	N درصد	N درصد	N درصد
بله	۹	۱۰	۱۰	۱۰	۹	۴۸
	۹۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۹۰	۹۶
خیر	۱	-	-	-	۱	۲
	۱۰	-	-	-	۱۰	۴
بدون پاسخ	-	-	-	-	-	
جمع	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۵۰
						۱۰۰

نکته قابل توجه در بررسی نظرات معلمان این است که آنان اکثراً به اثرات درسی تکلیف شب مانند تکرار و تمرین و کمک در تثبیت یادگیری توجه دارند و اثرات اجتماعی و عاطفی آن کمتر مورد توجه معلمان قرار دارد. این امر می‌تواند نشان‌دهنده ناآشنایی بسیاری از معلمان با اهداف اساسی تکلیف شب و نیز با تغییرات و تحولاتی باشد که در چند دهه گذشته در ماهیت تکلیف شب بوجود آمده است.

ناآشنایی معلمان در تعیین تکالیف مناسب و سازنده برای دانش‌آموزان در حدی است که برخی از معلمان حتی تقاضا کرده‌اند تکالیف از طرف منطقه تعیین گردد. این خواسته در شرایطی که معلمان در سراسر دنیا برای به دست آوردن آزادی عمل بیشتر و شرکت در تصمیم‌گیریهایی مربوط به آموزش و پرورش، فعالیت‌های وسیعی را آغاز کرده‌اند و در بسیاری از کشورها نیز در تلاش خود موفق بوده‌اند، می‌تواند برای معلمان ما نوعی کناره‌گیری از مسؤلیت و حالتی انفعالی محسوب گردد؛ زیرا حیطة تکلیف شب از زمینه‌های نادری است که معلمان مدارس ما به گفته خود تا حدودی از آزادی عمل برخوردارند؛ اما عدم آگاهی آنان از ابعاد وسیع و اثرات این پدیده، برخی از معلمان را به چشم‌پوشی از این آزادی محدود، به قیمت یکسان‌شدن تکالیف و به دست آوردن آرامش خیال وامی‌دارد.

نتیجه‌گیری کلی و پیشنهادات

۱- اهمیت و ضرورت تکلیف شب

اهمیت تکلیف شب و تلقی آن به عنوان یک فعالیت مثبت آموزشی از خلال نظرات دانش‌آموزان، اولیاء و معلمان به خوبی نمودار است و تعداد کثیری از افراد فوق که از وضعیت تکلیف شب گله‌مند و ناراضی‌اند بر اصل و موجودیت آن ایراد چندانی ندارند بلکه شکایت آنان از حجم زیاد، عدم تنوع و یکنواختی ملال آور آن است. تکلیف شب در حقیقت، در شرایط فعلی آموزش و پرورش کشور ما، با رشد سریع جمعیت دانش‌آموز، کمبود امکانات آموزشی و وقت محدودی که کودکان در مدرسه می‌گذرانند، شاید تا مدت‌ها یعنی تا زمانی که تحولی اساسی در ساختار و برنامه‌های آموزش ابتدایی در جهت خودکفایی آموزش مدرسه انجام گیرد، اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد.

تکلیف شب یکی از متغیرهای درونی مدرسه است که در صورت تجدیدنظر کلی در وضعیت و شرایط فعلی آن، شاید بتواند بسیاری از اهدافی را که بر آن مترتب است، مانند تداوم یادگیری، بهبود نگرش به مدرسه، عادت به مطالعه، تنظیم وقت و ... را جامه عمل پوشانده، وسیله‌ای برای شناخت مشکلات دانش‌آموز و کمک در رفع آن باشد. علاوه بر آن، حذف تکلیف شب در بسیاری از مناطق که فاقد امکانات تربیتی مطلوب و برنامه‌هایی مناسب برای پرکردن ساعات فراغت کودکان می‌باشند، ممکن است به این امر بینجامد که

بسیاری از خانواده‌ها بر بار مسؤلیتهایی که هم اکنون بر دوش فرزندان خود تحمیل کرده‌اند، بیفزایند و یا بر اساس گفتهٔ اولیاء مناطق محروم، کودکان به علت بیکاری جذب کوچه و خیابان و عواقب نامطلوب آن شوند.

تکلیف شب ضمناً وسیله‌ای ارتباط‌دهنده بین خانه و مدرسه بوده، اولیاء را از برنامه‌های مدرسه و از چگونگی فعالیت‌های درسی فرزندانشان مطلع می‌نماید.

البته باید توجه داشت که تکلیف شب هرگز نمی‌تواند به خودی خود مفید یا مضر تلقی گردد و سودمندی آن به عوامل و خصوصیات فردی و خانوادگی دانش‌آموز، عوامل کلاسی، برخورد معلم و به خصوص به ماهیت و چگونگی آن وابسته است.

مسئله عدم تنوع، حجم زیاد و یکسان بودن تکالیف درسی برای همه کلاسها و همهٔ دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی شهر تهران و نحوه برخورد با تکالیف، صرفنظر از اینکه مدرسه به کدام منطقه جغرافیایی تعلق داشته و معلمان از چه نوع تحصیلات و سوابقی برخوردار باشند، به کمبود شناخت معلمان از اهداف و اثرات فعالیت‌های اشاره دارد که به اعتقاد خود آنان از مهمترین فعالیت‌های آموزشی به شمار می‌رود و عدم انجام یا ناکامل بودن آن عواقب و مجازات‌هایی را برای دانش‌آموز دربر دارد. در این بخش، ضمن اشاره به مهمترین کمبودهای آموزش معلمان، پیشنهادهایی در جهت رفع یا لااقل کاهش برخی از کمبودها ارائه می‌گردد.

۱- نارسایی‌هایی در آموزش اولیه و آموزش ضمن خدمت معلمان

از آنجا که کلید اصلی آموزش و پرورش در دست معلمان است، هرگونه آموزشی در جهت بهبود جنبه‌های مختلف حرفه تدریس، می‌تواند اثرات عمیق بر یادگیری دانش‌آموزان و سازگاری آنان با مدرسه باقی گذارد. منظور از آموزش معلمان، تنها آموزش شیوه‌های متنوع تکلیف شب نیست؛ بلکه تجدیدنظر کلی در اهداف و برنامه‌های آموزشی مراکز تربیت معلم، در روشهای تعامل و برخورد با دانشجو معلم، در تنظیم دوره‌های کارورزی و نیز در بهبود شرایط فیزیکی و مادی اینگونه مراکز است.

بررسی نظرات معلمان و برخی از تحقیقاتی که در سالیان اخیر در ایران در زمینهٔ بررسی مراکز تربیت معلم یا تحلیل مشکلات دانش‌آموزان صورت گرفته است به محیطی کتاب‌گرا، برنامه‌های از پیش تعیین شده و روشهای آموزشی سنتی اشاره دارد (۳) بدیهی است دانشجو معلمانی که در چنین محیطی رشد یافته باشند نه تنها انگیزه و علاقه لازم را برای یادگیری و مشارکت در فعالیتها و ابراز خلاقیت نخواهند داشت بلکه بعدها به عنوان معلم نیز در کلاس و مدرسه خود نخواهند توانست به ایجاد فضایی نشاط آور، باز، محرک برای یادگیری و مشارکت دانش‌آموزان پردازند. نتیجهٔ چنین محیطی برای یادگیری همانگونه که نتایج پژوهشهای بسیاری نیز بر آن اشاره دارد، جهت‌گیری‌های قیومیتی و استفاده از

روشهای منفی، مانند تهدید و تنبیه شاگردان و وادار ساختن آنان به مطالعه و انجام تکالیف درسی خواهد بود. (۴)

در تحقیق حاضر اکثر معلمان به ناکافی بودن آموزش خود در مورد شناخت اهداف و شیوه‌های متنوع تکالیف شب و به طور کلی در زمینه عواملی که می‌تواند یادگیری کودکان را تسهیل نماید، اشاره داشتند و این کمبود هم در مورد معلمان که بدون هیچگونه آموزش خاص وارد نظام شده‌اند و هم در مورد معلمان که دوره‌های آموزشی را در مراکز تربیت معلم گذرانده‌اند، صادق بود (جدول ۸)

جدول ۸ - منابعی که معلمها را در مورد لزوم، حجم و نوع تکلیف شب راهنمایی می‌کنند از نظر معلمها بر حسب کلاس

کلاس پاسخ	۱		۲		۳		۴		۵		جمع	
	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد	N	درصد
از طرف منطقه	۳	۳۰	۳	۳۰	۳	۳۰	۳	۳۰	۲	۲۰	۱۴	۲۸
از طرف مدیر مدرسه	۲	۲۰	۲	۲۰	۳	۳۰	۱	۱۰	-	-	۸	۱۶
از طریق کتب درسی و جزوات	-	-	۱	۱۰	-	-	-	-	-	-	۱	۲
راهنمایی کافی دریافت نمی‌کنم	۵	۵۰	۱	۱۰	۴	۴۰	۳	۳۰	۸	۸۰	۲۱	۴۲
در مورد میزان تکالیف			۱	۱۰			۲	۲۰			۳	۶
از طرق دیگر			۲	۲۰			۱	۱۰			۳	۶
جمع	۱۰		۱۰		۱۰		۱۰		۱۰		۵۰	۱۰۰

شاید به معلمان دسته اول ایراد چندانی وارد نباشد اما معلمان دسته دوم بدون شک در دوره‌های تربیت معلم با دانش و ثوریهای جدید یادگیری آشنا شده و نیازهای رشد کودکان را به خاطر سپرده و امتحان داده‌اند. مشکل اساسی این دسته از معلمان در حجم و تنوع مطالب آموخته شده نیست بلکه عمدتاً در کاربرد دانش کسب شده‌است. به طور مثال

کارورزی دانشجویان در مراکز تربیت معلم، کمتر بر پایه مشاهده و تمرین روشهای نوین در زمینه آموزش و پرورش قرار دارد بلکه کارورزیها معمولاً در مدارسی انجام می‌گیرد که روشها و اقدامات سنتی تربیتی حاکم است و این نوع کارورزی، دانشجویان را نسبت به آموخته‌های خود در دوران تربیت معلم بدین گونه مطلع کرده که معلوم شده خود را غیرواقعی و بی‌فایده می‌پندارند و به محض خروج از تربیت معلم آن را به فراموشی می‌سپارند. بدین ترتیب یک دور معیوب همچنان ادامه می‌یابد. علاوه بر آن ستهای غالب جامعه در مورد تکرار و تمرین و حفظ مطالب به عنوان مهمترین روش یادگیری، مانع از این می‌گردد که معلمان ما بتوانند علی‌رغم گذراندن دوره‌های آموزشی، نظرات و ایده‌های جدید در مورد روشهای نوین آموزش و پرورش را در کلاس خود پیاده کنند؛ مضافاً به اینکه اجرای روشهای جدید که به نقش فعال دانش آموز و سازندگی او در امر یادگیری متکی است، ممکن است حس مقاومت اولیاء سنت طلب را نیز در مقابل روشهای فوق برانگیزد.

بررسی نظرات و تمایلات دانش آموزان به یکی دیگر از کمبودهای برنامه‌های آموزشی مراکز تربیت معلم و برنامه‌های آموزش ضمن خدمت معلمان اشاره دارد و آن عدم توانایی معلمان در ارائه فرصتهایی در کلاس و از طریق تعیین تکالیف برای رشد تواناییهای خلاقه دانش آموزان و هدایت اینگونه فعالیتهاست. نظرات دانش آموزان و معلمان نشانگر اهمیت و ارزش اینگونه فعالیتها برای شاگردان است؛ اما معلمانی که در دوره‌های آموزشی خود کمتر فرصتی برای شناخت و پرورش استعدادهای خود یافته‌اند و کمتر در مورد اهمیت هدفهای ابرازی^۲ (۵) در کنار هدفهای آموزشی اندیشیده‌اند، معلمانی که هرگز فرصتی برای بررسی مسایل و مشارکت در آموزش خود نداشته‌اند، چگونه خواهند توانست دانش آموزان خود را به اکتشاف، درگیر شدن با مسایل و کوشش در حل آن بکشانند. بنابراین آنچه گذشت، پیشنهادها را زیر برای تجدیدنظر در مراکز تربیت معلم ارائه می‌گردد.

۱- ایجاد فضایی صمیمی، نشاط آور و غنی با مقرراتی انعطاف پذیر و برنامه‌هایی که با مشارکت فعال دانشجویان معلمان و در جهت تشویق آنان به نوآوری، خودراهبری و خودارزشیابی تنظیم شده باشد.

۲- لزوم تجدیدنظر در روشهای آموزشی مراکز تربیت معلم در جهت تقویت مهارتهای تدریس و خودکارآمدی در دانشجویان معلمان با ارائه تدریس خرد یا نمایشی^۳ و فراهم آوردن فرصتهایی برای تمرین معلمی در مدرسه و نیز در محیطهای خارج از مدرسه در جامعه محلی (نهضت سوادآموزی - کانون اصلاح و تربیت، مراکز تنظیم خانواده و ...) این نوع مشارکت با جامعه محلی ضمن اینکه نیروی جوان و فعالی را موقتاً برای مراکز فوق فراهم می‌آورد، برای دانشجویان معلمان نیز فرصتی جهت کسب تجربیاتی غنی، مستقیم و

شناخت یادگیرندگان در سنین، سطوح و گروههای اجتماعی مختلف می باشد. (۶)

۳- توجه به فعالیتهای فوق برنامه و پرورش استعدادهای هنری دانشجومعلم و آگاه نمودن آنان از اهمیت فعالیتهای خلاقه در ایجاد علاقه دانش آموزان به مدرسه و تحصیل. دانشجومعلم باید چگونگی هدایت و تقویت استعدادهای هنری دانش آموزان را در مراکز تربیت معلم فراگیرند.

۴- ایجاد مدارس تجربی وابسته به مراکز تربیت معلم به نحوی که دانشجویان با راهنمایی اساتید خود بتوانند در طی کارورزی روشها و اقدامات سازنده تربیتی را در محیطی که پذیرای نوآوری است به مرحله اجرا در آورند و با تلفیق تئوری و عمل و کاربرد اطلاعات و دانش کسب شده در مراکز تربیت معلم به کارآیی خود بیفزایند.

۵- آموزش دانشجومعلم در مورد عوامل مختلفی که می تواند در تکمیل و تقویت یادگیری در مدرسه به کار گرفته شود: شناخت اهداف تکلیف شب، حداکثر زمانی که باید بدان اختصاص یابد، اثرات درسی و غیردرسی تکلیف شب و آشنایی با نوآوریهای که در زمینه تکلیف شب در کشورهای مختلف انجام گرفته است. از میان سایر عوامل مؤثر در تقویت یادگیری دانش آموزان، می توان از کلاسهای تقویتی، روشهای معلم شاگردی، گردشهای هدایت شده علمی و آموزش اولیاء نام برد. به همین ترتیب، آشنا کردن دانشجومعلم با نیازها، انتظارات و کمبودهای گروههای مختلف اجتماعی با زبان و فرهنگ متفاوت و چگونگی برقراری ارتباط مؤثر و سازنده با اولیاء دانش آموزان می تواند در تکمیل و تقویت آموزش معلم در کلاس مؤثر واقع گردد.

۶- ایجاد شرایطی برای بازآموزی معلم به نحوی که آنان بتوانند پس از پنج سال خدمت در آموزش و پرورش، به مدت یک ترم، با استفاده از مرخصی یا حقوق به مراکز تربیت معلم بازگردند و دانش و معلومات خود را تازه نمایند و از پژوهشها و نظریه های نوین تعلیم و تربیت و چگونگی کاربرد آن آگاهی یابند.

۲- محل انجام تکلیف

یکی از نتایج تحقیق حاضر شناخت مسایل بسیاری از دانش آموزان دوره ابتدایی است که به علت مشکلات خانوادگی از محیط آرام و نظارت اولیاء خود در انجام تکلیف درسی محرومند و در بسیاری از موارد از عهده انجام آن برنمی آیند.

این واقعیت در زمانی که عدم انجام تکالیف علاوه بر عواقب عاطفی و مجازات احتمالی دانش آموز ممکن است در شرایط فعلی آموزش و پرورش که متکی بر کار دانش آموز در خانه است بر عملکرد تحصیلی وی اثرات نامطلوب گذارد، لزوم فراهم آوردن شرایط مناسبی را برای دانش آموزان ایجاب می نماید؛ به نحوی که کودکان بتوانند در محیطی آرام و زیر نظر بزرگسالان با صلاحیت تکالیف خود را انجام دهند.

۲-۱-۱- انجام تکالیف در مدرسه و در خانه

با توجه به تمایل بسیاری از دانش‌آموزان برای انجام دادن تکالیف در مدرسه با راهنمایی معلم و نیز علاقه آنان به انجام تکالیف عملی، تحقیقی، ابتکاری و اختیاری در خانه برنامه زیر را می‌توان برای انجام تکالیف شب در نظر گرفت.

۲-۱-۱-۱- انجام تکالیف در مدرسه (زنگ تکالیف شب)

دانش‌آموزان می‌توانند بخشی از تکالیف درسی خود را که نیازمند نظارت و راهنمایی می‌باشد، زیر نظر معلم کلاس و در ساعاتی از هفته تحت عنوان "زنگ تکالیف شب" انجام دهند.

در انجام این امر لازم است تغییرات و جابجایی‌هایی در برنامه و ساعات برخی از دروس انجام گیرد. در زنگ تکالیف شب، معلم کلاس فرصتی خواهد یافت تا با نظارت بر کار دانش‌آموزانی که در زمینه‌های خاصی دچار مشکلات می‌باشند، اقدامات لازم را برای کمک به آنان به عمل آورد. این برنامه می‌تواند برای همه دانش‌آموزان در کلاس و یا برای بخشی از شاگردانی که دچار مشکلات تحصیلی هستند در ساعاتی خاص، خارج از کلاس زیر نظر یکی از مربیان یا معلمان داوطلب مدرسه، انجام گیرد.

۲-۱-۲- انجام تکالیف در خانه

بررسی نظرات دانش‌آموزان، نمودار اشتیاق و علاقه بسیاری از آنان به انجام فعالیت‌های ابتکاری، هنری و عملی در خانه است. با توجه به این امر، معلمان می‌توانند با تعیین تکالیفی از نوع امتدادی برای خانه، دانش‌آموزان را تشویق نمایند تا کاری را که در مدرسه آغاز کرده و از نحوه انجام آن آگاهی دارند با ذوق و سلیقه و بهره‌گیری از ابتکار و خلاقیت خود در خانه و در مدت زمان مورد توافق طرفین، به پایان برسانند.

در میان این نوع تکالیف می‌توان به بررسی موضوعی خاص با استفاده از کتب و منابع مختلف، پرورش گیاه، تهیه مقاله، روزنامه دیواری، آماده‌شدن برای درس جدید، جمع‌آوری مطالب، انجام کارهای درستی و نقاشی مرتبط با موضوعات درسی اشاره نمود. در تعیین تکالیف باید شرایط و توانایی دانش‌آموزان، لزوم استراحت، تفریح و مشارکت آنان در امور خانه در نظر گرفته شود. مقدار زمان مناسب بر اساس (مطالعات کوپر) (۷) برای کلاسهای اول تا سوم ابتدایی یک ربع در روز برای کلاسهای سوم تا ششم از یک ربع تا حداکثر ۴۵ دقیقه در روز، سه یا چهار بار در هفته توصیه شده است.

۲-۲-۱- انجام تکالیف شب در محله

یکی از راه‌های مؤثر در تسهیل انجام تکالیف شب کودکان، ایجاد مراکزی برای انجام

تکلیف در خارج از خانه و مدرسه، مثلاً در محله می‌باشد. ایجاد این نوع مراکز به خصوص برای مناطقی مفید است که وجود مدارس چندنوبته و وقت محدودی که کودکان در مدرسه می‌گذرانند، مانع از تنظیم ساعاتی برای انجام تکلیف شب در مدرسه می‌گردد.

مراکز تکلیف شب با تنوع برنامه‌های آموزشی و تربیتی خود می‌توانند همانگونه که در برخی از کشورها مرسوم است به عنوان وسیله‌ای مؤثر در کمک به بهبود وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان و توجه به سایر جنبه‌های شخصیت آنان به کار رود. مراکز تکلیف شب در محله‌های محروم می‌توانند لااقل در شروع کار تحت نظارت و با رهبری وزارت آموزش و پرورش و مشارکت فعال و کمکهای مادی و معنوی شوراهای محلی و منطقه‌ای، شهرداری، بنیادهای مذهبی، انجمن اولیاء و مربیان، مراکز حمایت از کودکان و فعالیتهای داوطلبانه و خودجوش مردمی در محله دائر گردد. ایجاد چنین فعالیتی در محله چنانچه پس از مدتی به انجمنها و سایر سازمانهای محلی واگذار گردد، قدمی در جهت تمرکز و سبک کردن مسؤولیتهای وزارت آموزش و پرورش خواهد بود و در درازمدت ممکن است بتواند به فعالیتی اجتماعی منتهی شده، انگیزه لازم را در افراد محل برای تلاش در جهت پیدا کردن راه‌حل برای سایر مسایل محله و احتمالاً تأمین جنبه‌های مادی آن بوجود آورد.

۳- تکلیف شب و جو یادگیری در مدرسه

تحقیق حاضر، علاوه بر نشان دادن جنبه‌های مختلف تکلیف شب به عنوان یکی از عناصر مهم فرآیند آموزشی و نیز برخی از کمبودها و نارساییهای آن، این وظیفه آموزشی را به عنوان عاملی بالقوه در ایجاد جو خشونت‌آمیز مدرسه و در ایجاد فشار بر کودکان مورد توجه قرار می‌دهد.

مصاحبه با شاگردان و توجه به نظرات، نقاشیها و انشاهای آنان در توصیف مدرسه، نمایانگر آثار منفی تکلیف شب بر جو یادگیری و ترسیم تصویری نه‌چندان خوشایند از جو اجتماعی روانی مدارس ابتدایی است.

پژوهشهای بسیاری که در چند دهه اخیر در زمینه اهمیت محیط عاطفی مدرسه و اثرات مستقیم آن بر یادگیری دانش‌آموزان از طرف محققانی مانند جنکس^۵، اپشتین^۶، بروک اور^۷ صورت گرفته است، کوشش در ایجاد جوی آرامش بخش پذیرا و سالم در مدرسه را نه فقط برای تسهیل پیشرفت تحصیلی کودکان بلکه به عنوان یک ارزش اساسی و یکی از اهداف مهم تعلیم و تربیت، مورد توجه قرار می‌دهد.^(۸)

در زمینه بهبود جو مدرسه پیشنهاد می‌گردد اقداماتی از طرف وزارت آموزش و پرورش در جهت ارزشیابی و شناخت جو مدارس با تعیین ابعاد مشکله جو و به کمک ابزار اندازه‌گیری دقیق (جداول و مقیاسهای مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه، تحلیل سازمانی)

انجام گیرد تا نارساییهایی که در هر یک از ابعاد جو مدرسه تشخیص داده می‌شود، مورد بررسی و بازنگری قرار گرفته، تدابیری در جهت تعدیل و انسانی‌تر کردن جو مدارس و در نهایت تضمین بهداشت روانی کودکان اتخاذ گردد.

با اینکه هنوز در میان پژوهشگران توافق قطعی در مورد تعیین ابعاد یا اجزاء تشکیل‌دهنده جو مدرسه وجود ندارد؛ اما عوامل فیزیکی و مادی، روابط انسانی در کلاس و مدرسه، برنامه‌ها و اقدامات آموزشی، تربیتی و فوق برنامه مدرسه، مقررات انضباطی و غیره ... معمولاً در طبقه‌بندیهای محققان جای دارد.

سخن آخر

تحقیق حاضر با بررسی تکلیف‌شب، به‌عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی آموزش و پرورش، برخی از نارساییها و کمبودهای آموزش ابتدایی را آشکار می‌سازد. در عین حال نمی‌توان تنها نظام آموزشی را در ایجاد مسأله‌ای به‌نام تکلیف‌شب مسؤؤل شناخت. مسأله تکلیف‌شب به صورت فعلی مسأله‌ای اجتماعی است و ناشی از اعتقادات و روشهای تربیتی سنتی جامعه ما می‌باشد. اعتقاداتی که بدون توجه به تغییرات و تحولات وسیعی که سالهاست در نظریه‌ها و روشهای یادگیری و در چگونگی ارتباطات درونی و بیرونی مدرسه صورت گرفته‌است، در کشور ما چه در خانه و چه در مدرسه، هنوز بر انتقال یکطرفه اطلاعات، بر حفظ مطالب، بر تکرار و تمرین و بر روشهای تربیتی متکی بر تشویق و تنبیه و بیشتر بر اعمال مجازات تکیه دارد. راه‌حل مسأله تکلیف‌شب علی‌رغم نقش عظیمی که معلمان و مربیان ما به‌عهده دارند، منحصرأ در دست آنان نیست و مانند بسیاری دیگر از مسایل آموزش و پرورش، نیازمند تجدیدنظر و بازنگری وسیع در ارزشها و روشهای مربوط به تعلیم و تعلم در جامعه ماست که این امر همکاری همه‌جانبه همه افراد، گروهها و سازمانهایی را ایجاب می‌کند که در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان ایرانی و در ارتقاء اجتماعی بزرگسالان جامعه، نقشی به‌عهده دارند.

زیرنویسها:

۱- منظور از تکلیف شب Homework کلیه وظایف درسی (نوشتنی، حفظ کردنی، حل کردنی و غیره) است که معلمان به طور روزانه برای دانش آموزان کلاس خود تعیین می نمایند تا در خانه انجام گیرد.

2 - Expressive Objective

۳- تدریس خرد یا نمونه Micro Teaching عبارت از آن نوع تدریسی است که در آن یک معلم مجرب بخش کوتاهی از درسی را برای گروه کوچکی از یادگیرندگان تدریس می کند. از عملکرد معلم فوق فیلمبرداری می گردد. این جلسه نمونه را استاد کارورزی در مراکز تربیت معلم برای دانشجویان به نمایش گذارده و نقاط ضعف و قوت تدریس را برای دانشجویان تحلیل می کند.

۴- مربیان امور تربیتی و پرورشی در صورت تمایل و امکان، با آموزشی که برای نظارت بر انجام تکالیف دانش آموزان دریافت خواهند داشت، می توانند مسؤلیت فوق را به عهده گیرند.

5 - Jenks (1972)

6 - Epstein (1979)

7 - Brook over (1979)

منابع:

۱- در بین پژوهشهای متعددی که به خصوص در یکی دو دهه اخیر در مورد ضرورت، اهداف و اثرات تکلیف شب بر پیشرفت تحصیلی یا نگرش دانش آموزان صورت گرفته، می توان به تحقیقات فرایزن (Frisen 1979)، استروتر (Strother 1989)، میریو (Meiriew 1988)، کوپر (Cooper 1989)، دوویل و باربر (Deville & Barber 1991) اشاره نمود. تحقیقات فوق به ندرت بر سودمندی تکلیف شب برای کودکان خردسال تأکید دارند؛ بلکه برعکس اثرات منفی تکلیف شب را برای این گروه از دانش آموزان مورد توجه قرار می دهند. محققان در عین حال از افزایش تکلیف شب، بر اساس سن دانش آموزان و سطح توانایی آنان، حمایت می کنند و بر سودمندی این وظیفه آموزشی و اثر آن در بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان سالهای بالای دبیرستان، مشروط بر اینکه حجم و مدت زمان تعیین شده برای انجام تکالیف با توانایی و تمایل دانش آموزان متناسب باشد، تأکید می ورزند.

2 - Meece, J.E. Wigfield a & Al., 1990, Predictors of Math Anxiety & its Influence on Young Adolescent's Course Enrollment, Intentions & Performances in Mathematics, Journal of Educational Psychology, 82, PP - 6 - 70.

۳- نادر سلسیلی، بررسی دیدگاه مدرسان و دانشجومعلمنان نسبت به نقش مراکز تربیت معلم در ایجاد توان خودرهبی و خودارزشیابی دانشجومعلمنان، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی - دانشگاه تهران، ۱۳۷۱ و طیبه فردوسی، بررسی عوامل مؤثر در بی توجهی دانش آموزان به مطالب درسی، فصلنامه تعلیم

و تربیت، سال نهم شماره ۲ - تابستان ۱۳۷۲، ص ۲۱ تا ۴۱.

4 - Woolfolk, A.E., & Hay, W.K, 1990, **Prospective Teacher's sense of Efficacy and Belief About Control**, Journal of Educational Psychology, 82, PP. 81-91.

5 - Expressive. Objectives,

Eisner, E.W, 1969, **Instructional & Expressive Educational Objectives their Formulation and Use in Curriculum**. Area Monograph Series on Curriculum Evaluation, No, 3, Chicago, Rond Mc Nallp, PP. 31 - 34.

6 - Murray, R, 1990, **Teacher Supply Systems, International Comparative Education**, Pergamon Press, PP 163 - 192.

7 - Cooper, H., **Synthethis of Research on Homework**, Educational Leadership, Nov. 1989, PP 85 - 91.

8 - Jenks, E., 1972 **Inequality**, New youk, Basic Books,

- Epstein, J., & Mc Pharland, J.M., 1976, **the Effects of Open School Organisation on Student Outcomes** American Educational Research Journal.

- Brookover, W.B., 1979, **School Social System and Student Achievment**, New youk, Prae ger,

